

miru in pokoja, dokler svet ne spozná, da je vera edina stanovitna podlaga v družinskem in državnem življenji.

„Tovarska“.

Pomenki

o slovenskem pisanji.

XLI.

T. „Iz desetega veka imamo Slovenci tri kratke spiske svojih pravih prededov. Cesar Karol Veliki je bil ukazal, da treba nekatere cerkvene reči njegovim narodom v materni jezik prevesti; tako so nastali tudi spisi, ki jim pravimo spomeniki brizinski (zato ker so bili najdeni v závodu brizinskem na Parskem), ter jih ne moremo prečislati, zato ker nam svedočijo očitno, kako si je bila naša slovenščina v rodu z jezikom Slovincov panonskih in moravskih^a. (Ber. gimnaz. VIII).

U. Cerkevna reč pa narodna reč — kako se je lepo vjemala tedaj, zakaj bi se ne tudi sedaj?

T. Dobrovský je pisal l. 1826 Kopitarju, da je po starosti najpred tretji, potem prvi, in naposled drugi spominek, in tega je spisal morebiti škof Merseburški Boson l. 970, za Čehe pre naredil sv. Vojteh (Adalbertus), Slovincem poslovenil pa škof brizinski l. 1020. Una dva spominka sta bila po njegovi misli spisana l. 950 ali pa že l. 900. (Glag. Cloz. str. 41.)

U. Tedaj jih ni pisal Abraham?

T. Kopitar je dobil popis in zvést prepis teh spominkov, in iz vnanje oblike pa tudi iz notranje skaže nasprot, da je vse tri spominke pisal ali škof Abraham sam, ali kak učenc ali pa učitelj njegov, posebno méni, da je pisala, nemara po Abrahamovem narekovanju (Abrahamo dictante) 2. in 3. spominek ravno tista roka njegovega (nemškega) učenca, ktera je pisala neke druge latinske pisma Abrahamove, zato ker se zamenjuje v le teh (latinskih) spisih soglasnik *b* pogostoma s soglasnikom *p* ravno tako, kakor na več mestih 2. in 3. spominka.

U. Kako da je Dobrovský mislil, da je drugi spis po českem poslovenjen?

T. Ker so v njem nekatere československe oblike; ali Kopitar je zlasti po Jarniku skazal, da so vse te navadne Slovincem posebno koroškimi.

U. Tedaj se tudi v brizinskih spominkih razodeva slovenskočeška vzajemnost, kakor se je bila prikazala že v 7. stoletji, kedar je československi narod vladal Samo!

T. Po samih teh spiskih se pač slovenski jezik sploh soditi ne more in ne smé.

U. Kakošna pa je beseda?

T. Dosti lepa, in prav čuditi se je, da se nemški vpliv v njih skorej celo nič ne kaže; vidi pa se novoslovenski očitno v pre mnogih besedah in oblikah. Sploh se vjemajo s staroslovenščino, in to mora znati, kdor hoče razumeti omenjene spominke.

XLII.

U. Kako so pisani prvi slovenski spominki? Kaka je p. njihova vnanja oblika?

T. Pisani so, bi djal, laško-latinski, nekako čudno z latinico, in kažejo nam, kako nespretna je bila prva poskušnja z latinskimi čerkami, ker latinski pravopis nima dosti pismen za vse glasove slovenskega jezika. Posebno težavo so delali prvemu pisatelju sičniki in šumniki, nosniki in polglasniki.

U. Vsak začetek je težak, že rojaku, kaj še le tujcu, zlasti v jeziku, dokler se še ni ustanovil!

T. Ako pomislimo, kako neugodna in okorna je latinščica za slovenski jezik, kakor so nam priča brizinski spominki, lahko razvidimo, kako moder je bil Ciril, da je berž spoznal narodni značaj in njegov jezik, ter vpeljal posebno pisavo (vid. Zlati Vek str. 284).

U. Kaj imajo pa v sebi, ali kaka je njihova notranja oblika?

T. Zapopadek prvemu spisku je očitna spoved, katero naj móli ljudstvo za duhovnom, v kateri človek naposled prósi Gospoda, naj ga otme, in se mu ves daruje v ta namen, da bi bil kdej med izvoljenimi.

Zapopadek drugemu je ogovor ali opominovanje pred spovedjo. Govori o grehu prvega človeka in njegovih nasledkih, pa o rešenji in njegovi dobroti. Posnemati so nam oni, ktere sedaj čestimo, kteri so se Bogu približali zlasti z

dobrimi deli telesne milosti. Stati nam je vsem kdej pred sodnjim stolom, in ker Bogu se prikriti ali mu ubežati ne moremo nam je bolje se sedaj spovedovati, zlasti ker s pravo vero in dobro spovedjo sedaj dosežemo, kar so predniki naši t. j. prvi kristijani mogli le z velikim terpljenjem.

Zapopadek tretjemu je spet spovedna molitev, v kateri spoznava svojo vero ter prosi svetnike, da mu pomagajo; spominja se sodnjega dne, in da bi bil takrat brez sramote, se zdaj izročča milostivemu Bogu zavolj njegovega Sina.

U. Tedaj so vsi trije spominki verskega in cerkvenega duha.

T. Z lučjo svete vere nam je prisijala tudi luč prave omike, prve književnosti. Kolike pomembe so nam torej ti spominki ne le v jezikovem, temuč tudi v verskem obziru — nam Slovencem katoliškim!

XLIII.

U. Ker so le-ti spisi za nas tolike pomembe, so se gotovo mnogi z njimi pečali ter jih razlagovali. Povej mi še, kateri so ti, ali popiši mi nekoliko njihovo slovstveno osodo ali zgodovino!

T. Razglasili so brizinske spise najpred l. 1807 (Neuer Literar. Anzeiger Nro. 12). — Drugi jih je oznanil Dobrovský l. 1814 (Slovanka str. 249—251), kateri jih je sam v Mnihovem vidil, prepisal, in prepis je poslal Kopitarju, češ, naj ga ta učeni kranjski Slovenec prevdari in primerno razloži. Razodel mu je poznej tudi svoje misli o teh rečeh, kakor sem že prej omenil. — L. 1825 je dal Metelko v slovnici svoji (Vorr. XIII. . .) ponatisniti prvi spominek (po W. Jahrb. d. Lit. 1822) ter ga je prepisal po svoje z nekterimi opombami in pridjal je latinsko prestavo. Toda Dobrovský in Jarnik sta mu koj popravila nekatere reči n. pr. da izpovede ni pismeni pogršek, ampak prav po staroslovenski; da ima zinistve svoj pomen in ni namesti nečistve; da je nedela pravi rodivnik iz imen. nedel (m. sp. nedev, niedeu der Feyertag, ne pa nedelja der Sonntag); da se vuez prav bere vés, po stsl. vési in postenih, ne pa pôstnih (contra jejunium, cf. Met. Vorr. XIV — XVII).

U. Ali jih ni dal na svetlo Kopitar sam?

T. Prehitela sta ga rusovska učenjaka P. Köppen in Al. Vostokov, ktera sta med pamatniki ali spominki slovenskimi priobčila, nekoliko popisala in razložila tudi brizinske slovenske l. 1827 v Petrogradu (str. 54 itd.). Vendar Vostokov jih je prepisal tedaj cirilski in — slovenščini ne dokaj všeč — zasukal nekoliko po Ostromirovo, kar je dobro pomniti pri njihovem razlaganju po njegovi pisavi.

L. 1836 jih je dal na svetlobo Kopitar v svojem glasovitem Glag. Cloz. str. 33 — 45. (Specimen dialecti carantanicae sec. X.), kjer jih je zgodovinsko in jezikoslovno razložil. Dobil je zvest prepis vsega frizinškega spominka iz Monakovega. Ker je izvirni spis teže umeti, ga je prepisal nekoliko bolj slovanski t. j. v latinski abecedi s privzetimi cirilskimi čerkami po lastnji slovenskega jezika. Razun teh je dal natisniti tudi Vostokovov prepis in latinsko prestavo vseh treh spominkov. Sam učen Slovenec je dobro pojasnil nekatere reči, katerih drugi Slovani lahko umeti ne morejo.

U. Ali se jih je lotil sicer kateri Slovenec?

T. L. 1848 je pisal Metelko pristavek k predgovoru, ki ga ima v svoji slovnici (Anhang der Vorr. des Lehrgebäud. der Slov. Spr.), v katerem je podal svojim rojakom razun blagovestvovanja sv. Joana (Iskoni bēše slovo t. j. V začetku je bila beseda itd.) še drugi in tretji spominek v svoji pocirilici (Metelčici) in latinski prestavi. Oba ta spisa nekoli slovniško razklada ter ji je prepisal v sedaj navadni besedi. Hvale vredno je to delo, ker Glag. Cloz. so le malokteri brali, in spominki so bili celo Slovincem premalo znani.

L. 1854 je sestavil Janežič dobro slovensko slovnico s kratkim pregledom slovenskega slovstva z malim cirilskim in glagoliškim berilom za Slovence, v katerem se berejo tudi brizinski spomeniki (str. 160 — 168) v prvotni in cirilski pisavi.

L. 1854 in 1861 jih je dal v izvirni obliki natisniti Miklosich v svoji staroslovenski čitanki (Chrestomathia palaeoslovenica pg. 51 — 55 „Specimen linguae slovenicae dialecti carantanicae“. — Monumenta Frisingensia.), in II. spisek je sprejel tudi v „Sloven. Berilo za 8. gimnaz. razred l. 1865, str. 19 — 22“. Dal ga je pa tu natisniti le v prvotni latinici in svoji lastni polatinici. Žal mi je, da ni sprejel v imenovano berilo vseh treh za Slovence tolikanj imenitnih spominkov, in da nam jih ni prepisal po cirilski, ker gotovo je, da se v ci-

rilski pisavi veliko bolje razodeva njihov slovenski značaj in kaže se s tem lepše, kako se strinja nova slovenščina s staro slavno preslavno svojo materjo!

Koristne reči.

O svetlobi.

Spisal *Fl. Stegnar.*

Svetloba je tanka, raztegljiva reč, in izvira od stalnih zvezd na našo zemljo, sosebno od solnca. Pot, po kateri se svetloba razliva, je valovita. Stvari, ktere jo razvijajo, so svetilne, vse druge stvari so tamne, in če jih svetilne obsevajo, so razsvetljene, kakor luna, večernica in druge pomične zvezde.

Svetloba prešinja naj manjše prostore, in stvari, ktere jo sprejemljejo, so nekte rezorne ali pa samo presijalne. Prezorne se imenujejo tiste, ki svetlobo skozi sebe dalje razširjajo; če se pa to ne godi, so neprezorne. Presijalne so pa tiste stvari, ki sicer svetlobo unkraj nadaljujejo, pa že tako oslabiljeno ali tako raztergano, da se svetilne reči ne vidijo jasno in razločno.

Svetloba se pa tudi prikaže, če stvari gorijo in če se v nemajo; tudi nekte živali imajo kaj takega v sebi, da se po noči svetijo, na pr. polipi, moluski storé, da se celó po morji po noči svéti. Kresnice letaje o mraku po vertih in travnikih; komu niso ljúbe te mile lučice? Trohljene, gñjile stvari se svetijo, n. pr. les, morske ribe. Razširjajo nekaj luči tudi veše, ki se v nekterih krajih v zraku na noč pokažejo, ter popotnika lahko motijo; ravno tako tudi vtrinjajoče zvezde, goreče krogle i. t. d. Še druge stvari imajo lastnost, da po dnevu svetlobo v se jemljejo in jo v temoti tako oddajajo, da se nekoliko svetijo, n. pr. žvepleno apno (Ca. O. S.), prežgana soliterno kislá apnica (Ca. O. NO₅), prežgane lupine od ostrig; tudi sneg in papír spadajo v to versto.

Razun moči, s ktero svetloba v našem vidu zbuja tolikanj občutkov, ima tudi to moč, da rastline zeleno barva; sploh je pa svetloba potrebna vsem orgáničnim stvarém. Veliko barv se od solnčne svetlobe spreminja, in navadno celó obledijo. Svetloba se valovito razširja. Mislimo si svetilno pičico, prsto plavajočo v neizmernem podnebjí, ki razpošilja svetlobo na vse strani. Vsak žarek sledeče svetlobe sili in tišči prejšnjo. Tako